

4.14. Ideer om utvikling av minneområder- satellitt til Langesund.

Kulturminneplanen 2020

ÅBY

Det er valgt ut to satelitter –Åby og Herre - i arbeidet med kulturminneplanen. Satelittene er valgt ut fra sin egen historie og kraft. Stedene er ment å utfylle historien om Bamble. Og er fortellere i form av sin egenart.

Hensikten her er å synliggjøre Åbys posisjon og historie slik at stedet får den oppmerksomhet den fortjener.

I det videre arbeidet med kulturminneplanen vil det være et mål å etablere Åby som en historisk destinasjon

Arbeidene og innhenting av skrift og opplysninger her er utført av Tom Hafredal med hjelp fra Henry Hvalvik

*Gjennomlest og
OK.
postføres som
ferdig analyse
15. sep-20*

OM ÅBY

Det er skrevet mye på Åby, men lite om Åby.

Grenda som egentlig består av Brekke gårdene og Åby gårdene omfatter begge sider av Åbyelva. Elva som forbinder Bamblevannet med Åbyfjorden.

I ferdselsdraget mellom Grenland i nord- øst og Sannidal og Kragerø i syd – vest finner vi bygda som skulle bli et kraftsenter i århundrer. Knytningen til sjøen må også hatt stor betydning.

Åby ligger relativt lavt. Det kan være grunnen til at det ikke er gjort vesentlige funn av eldre fornminner fra steinalder. Det er grunn til å tro at stedet ble bebodd senere og da med som et sted ved fjorden og elvekanten

Se kart med cote + 5 over dagens havnivå.

I Vikingetid var trolig vannstand høyere enn brua over elva i dag. Åbyelva framstod som et bredt delta ut mot fjorden.

Hvilke virksomheter som den gang var der er uvisst.

Funn av to middelalder skip i fjorden gir grunnlag for å tro at det har vært beboelse og næring i indre del av Åbyfjorden på den tid .Båtene er datert til perioden 1250- 1350.

ÅR 1729 Aaby- Elvens ladested står for fall

ÅBY betegnes slik:

«Var strøket rundt kirken senteret for religiøst liv i gammel tid, så var Brekka og Åby to – tre kilometer lengre vest det politiske , rettslige og forvaltningsmessige – i hvert fall fra slutten av 1500- tallet.

Fra Skaperens hånd er strøket egnet som makt og administrasjonssenter. Liene skrår ned mot veldyrket jordbruksland med store gårder, og Åby elva slynger seg rolig gjennom flatlandet.

Elva skiller Brekka og Utgården fra Åby. Lenger oppe i elveløpet var det kverndrift og sagbruk i århundrer av år. Mot sør er avstanden til Åbyfjorden en halv kilometer.

Da Kragerø ble kjøpstad i 1666, vokste det fram en travel havn ved Åbyfjorden, omtalt som Åby-Elven ladested. Der ble trelasten utskipet til England, Holland, Øst –Frisland og Danmark. Nå fins ikke lenger spor etter virksomheten, men for tre hundre år siden må det ha vært betydelig trafikk og mange fastboende. Store sjøboder har det sikkert vært med utløpet av elva, antakelig på østsiden.

Både tømmer og skåret trelast ble utskipet, særlig bjelker og deler (sagbord) .Det kom fra sagene på Bjerkeset, Bamble og Fossing .Den første tiden ble det skipet mest på utenlandsk kjøp, men de første par ti- årene av 1700- tallet vokste den norske handelsflåten sterkt. «

Kongens ordre 1729 :

Men ladestedet i Åbyfjorden fikk ikke lang levetid, bare 60- 70 år. Alt på høsten i 1729 ble det satt sluttstrek med Kongelig penn.

se side 509

Som Hans Kongelige Majestæt på Vørs allerunderdanigste Forestilling angaaende Aaby- Elven har den 6. September allernaadigst resolveret, at al

Lossen og Laden i Aaby- Elven forbydes, og ikke tllates nogen Søboder der at staa. «

På den tid hadde Brekke/ Åby lenge vært administrasjonssenter for bygda
Vi kan tenke oss hvilke store konsekvenser Kongens Nei fikk for et samfunn i vekst.

Kragerø og Skiens Handelselite hadde over tid virkelig bekymret seg over den lille fremadstormende konkurrenten Aaby –Elven ladested. Nå hadde de vunnet.

Mang et vaktsomt øye har nok fulgt de mange utenlandske skip som bøyde av inn Rognsfjorden for senere fullastede å sette seil ut mot Europa.

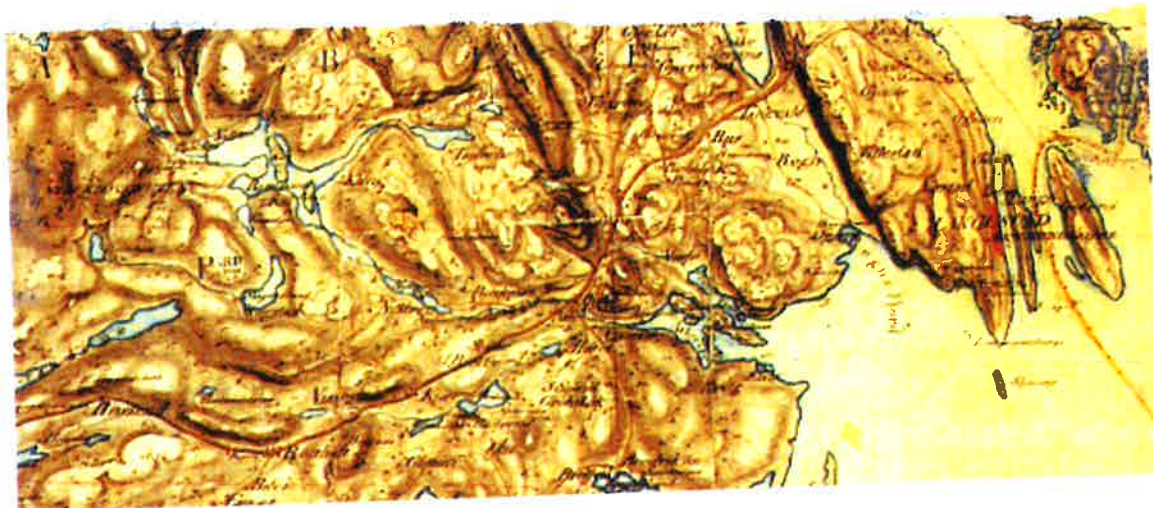
Vi kan jo forestille oss det mangfoldige språk som ble ført der inne i elvemunningen. Noe henger igjen. Fellesfløtningens eiendom ved Arnes – plass heter Bellevue.

Lengre inn på elvas vestsida heter det Rebrus, en spennende uavklart navne setting. Eller kanskje navnet på et undervannsskjær ved Høvik forteller en historie. Skjærets navn er Gregorius.

Vi nevner også sagnet om Hollenderskuta som sank med sine verdier en plass i fjorden.

Ladestedets fall og stedets videreføring. Postvegen .

Ladestedet slikket sine sår - men gjenoppstod og ble videreført. Stedet var jo i linja for landeveistrafikken. Postvesenet ble opprettet 1647. I året 1689 var vegen ferdig mellom Kristiania og Kristiansand. Hovedvegen ble kalt «Postvegen». I 40 år var Åby et knutepunkt på vegen og stoppested før ladestedet ble stanset.

Det er jo grunn til å tro at det var skapt lokale tilførselsveger fra andre steder i Bamble, kanskje også skjenkestue, handel og en skysstasjon.

Gang drag langs kyst, gang og tømmerdrag langs vassdrag og inn over mot Herre

Sikkert like viktig som i dag var det å holde orden. Myndighetspersoner var tilstede.

Det er etter måten en nesten uallminnelig mengde av lensmannsgårder og myndighetsbygg på stedet.

Åbys posisjon ble befestet.

Vi skal heller ikke underslå stedets tilgang fra sjø. Båten var på mange måter det enkleste framkomst middelet. Mang en strandsitter og reisende har satt seil fra sine kyststuer og inn Åbyfjorden til sine nødvendigheter med sine myndigheter.

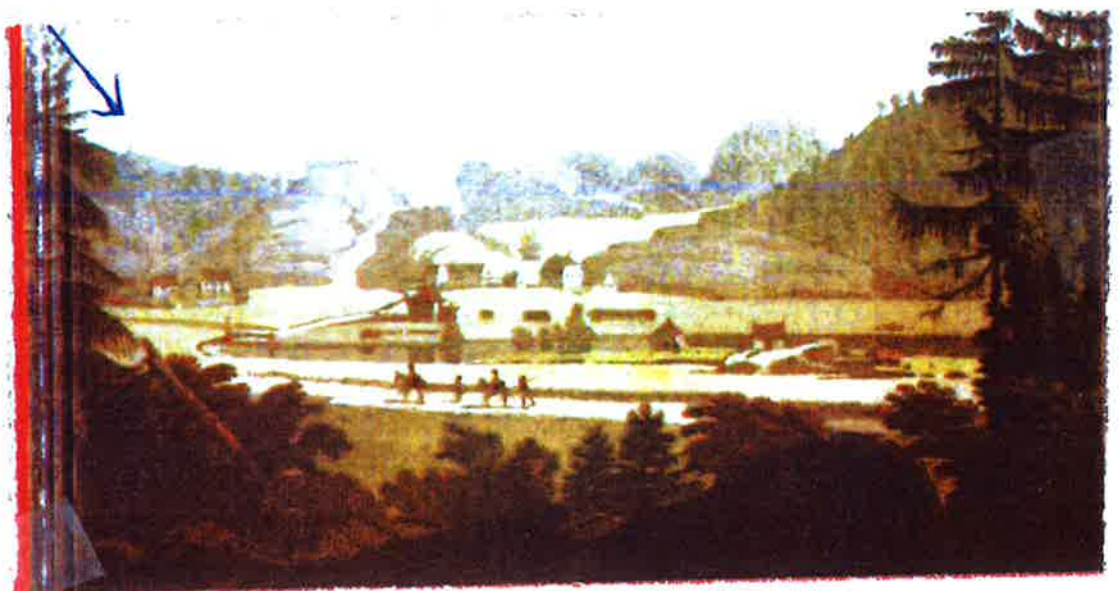
Varden – «varselslampen i ufredstider»

Åbys landskap var slik formet at stedet må ha blitt betraktet til å være i skjul for eventuelle fiendtlige angrep. Om det skulle skje var sikten til nærmeste varde upåklagelig. Rett i nord ligger Vardås med sin oppsatte varde av tømmer.

Mang et blikk var nok rettet dit.

Skrekken om varselsflammene har nok ridd folket der omkring i hundrevis av år

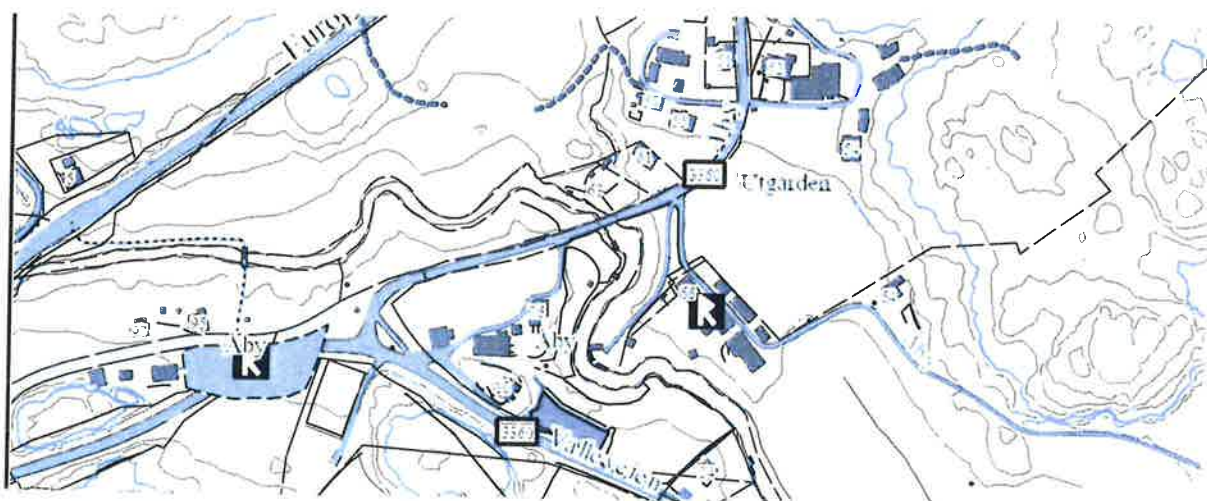
Maleren Edy malte Brekke på sin ferd gjennom Bamble akkurat dette. Noe fortegnet

BREKKE ÅBY OG UTGÅRDEN

Brekke og Åby har vært viktige eiendommer i Bambles historie.

Brekke og Utgården på østsiden av elva. Åby-gårdene på vestsiden.

Viktige personer har vært bosatt der.

På Brekke var det Tingstue og lensmannsarrest. Tingstua eksisterer fremdeles.

Gårdene ble et sentrum i bygda. Gårdsfunksjonene gjorde det til et makt og myndighetsområde.

At stedet lå inntil gamle sentrale ferdselsårer og at Postvegen videre til Sørlandet ble videreført gjennom grenda styrket jo posisjonen.

Hendelser – lagrettsmenn :

Da Kristian IV skulle hylles i 1591 ble det utstedt en fullmakt for Bamble og Sannidals representanter. Den ble beseget av 12 lagrettsmenn. Blandt dem var Jon Haldvorson fra Brekke.

På et Diplom fra 20. September 1599 finner vi Jon Brecken som lagrettsmann.

I 1632 finner vi Tor Lauritsen som oppsitter på Åby. Prestemannstallet av 1665 opplyser at Tor da var 60 år. Han var skyss- skaffer omkring 1640 og nevnes som lagrettsmann i 1662.

Lensmenn:

Tallet på Lensmenn som har tjenestegjort på begge sider av Åbyelva er høgt. Bare på Brekke var det 5. På Utgården har det vært 3 Lensmenn.

Postgård:

I 1785 overtok en mann fra Farsjø i Sannidal deler av Åby. Hans navn var Claus Henrikson.

I 1798 ble det holdt syns gransknings-forretning på denne delen av Åby for å bringe på dert rene om stedet var skikket som postgård.

Retten fastslo at Åby, av alle gårder i Bamble, var skikket som postgård.

Retten slo fast at Åby av alle gårder i Bamble lå mest bekvemt til når det gjaldt å føre posten fra Brevik postkontor til neste poststasjon

Gården kunne inneholde de nødvendige hester til postfraktingen og Claus og hans sønner ble kjent som skikkelige folk.

Lov om kommunalt selvstyre.

Nye tider kom.

I 1837 ble det vedtatt 2 lover i Norge som ble grunnlaget for Kommunalt selvstyre. Kommunene fikk blant annet rett til å skatte-legge innbyggere. Kommunene ble mer sjølvstyrte.

På 1890 tallet oppførte Bamble nytt «rådhus» på Brekke.

Og helt fram til 1964 ble altså «Stor – kommunen Bamble» styrt fra Brekke.

Alle saker av betydning for Herre – Ekstrand – Rugtvedt – Valle – Feset og Rørholt traktene for å neve noen, fikk sin avgjørelse der.

Den første Ordfører ble Lammers den siste var Asdal. – I alt 23 Ordførere har styrt fra Brekke – Åby.

Vi kan også nevne at det sies at Ordfører Elvig fra Elvig gård tidvis tok båten til Åby for å utføre sin funksjon.

Det vil føre altfor langt å gå i dybden av behandlinger som ble gjort på Kommunehuset. Mye er definitivt skrevet på Åby.

Kommunestyrenes utfordringer:

Vi vet at det først i perioden ble det behandlinger av å forbedre allmenne veier som fra Omborsnes mot Dørdal og over Ris – Tangvald.

Det kom nok gått med uansett slik at det også var lettere for bygdas valgte å komme fram i tide .

Vi kan jo tenke oss strabasene representantene fra Herre, Valle og Rørholt hadde på snørike vintere.

Næringer - inn mot vår tid.

Næringer som is og gruver bidro til stor aktivitet i mange småsamfunn i kommunen. På Herre og Feset var det tunge industrietableringer. Småhandel og kolonier fikk en framvekst. Åby fikk sin del av det også.

Fiskeri og sjøfart var betydelige og gårdsdriftene ble mer og mer rasjonelle og maskinelle.

Overgangen fra seil til motor var svært så utfordrende for sjøfarten. Ikke alle var tidlig nok på endringen.

Heller ikke fiskerne følte trygghet for en maskin. Den bråkte, buldret og banket. Kunne fisken leve med det?

Vi ser at det må ha vært betydelige etableringer i midten og slutten av 1800-tallet i distriktene rundt Åby.

Aaby- elvens fellesfløtning ble dannet da. Tømmer og tømmer-salg hadde jo vært en del av de store næringer over lang tid der og ble i en mer organisert form. På begge sider av utløpet ble tømret sperret .

Ferge:

Det må ha vært så stor aktivitet at det til og med ble grunnlag for fergeanløp fra Åby til byene oppover til Skien og tilbake.

Fergen het « Bien » : Den gikk frakteturer på lørdager . Havna må etter all sannsynlighet ha vært ved Arnes Plass ved elvas utløp.

Utklipp -fergerouten:

29.05.1879

" FRA AABYELVEN 10. 7 1/2 form.
TIL - " - 11. 2 Eftm.

rtit. af Be- rar- af- olig ager for-	Dampst. „Bien“s Route	Carl
	forandres fra og med Lørdag den 5te Juni d. A. paa følgende Dage:	anbefale Væg- Tag- Tag- N.
	Onsdag.	
	Fra Landgangen Kl. 7 Form.	
	— Solvig & Ramberg 7 3/4 —	
	— Brevig 8 —	
	— Borsgrund 9 —	
	— Skien 10 1/2 —	
	— Borsgrund 11 —	
	— Brevig 12 —	
	— Langejund 12 1/2 —	
	til Landgangen 2 Eftm.	
	Lørdag:	
	Fra Abgjelven Kl. 7 1/2 Form.	
	— Langejund 8 —	
	— Brevig 8 1/2 —	
	— Borsgrund 9 1/2 —	
	— Skien 11 1/2 —	
	— Borsgrund 12 —	
	— Brevig 1 Eftm.	
	— Langejund 1 1/2 —	
	til Abgjelven 2 —	
	Øvrige Dage er Routen ufor-	
	andret.	
	Brevet den 29de Mai 1879.	
	Directionen.	
		Faste
		1. Gaard 1. Øst
		2. Gaard 12 Skov, b gangs- Skov
		3. Et Skov

Åby som senter for offentlige tjenester :

Etter hvert skulle flere «etater» få plass på Kommunehuset.

Det var Ligningskontor, kommunekasserer, Formannskap med sekretær ,Åby telefonsentral, landbrukskontor og etter hvert bibliotek etc.

Postkontoret leide i lokaler på Brekke.

Lensmannen flyttet til Åbysiden og ble der til det ble flyttet ut av Åby til Stathelle. Den siste Lensmann på Åby var Jørgen Farsjø. Han dro hjem til Sannidal .I 1964 ble all kommunal virksomhet nedlagt på Åby.

I samme tidsrommet ble ny E- 18 lagt utenom og nord for grenda.

Lensmannskontoret var i samme bygning ved Åstad som postkontoret den siste tida.

Som valglokale fungerte Kommunehuset lengere.

Andre bygg på Åby.

Det er jo gjerne slik at møteplasser, handelsplasser og grender fikk sosiale bygg. Kommunehuset ble jo det. Lag og foreningsmøter har vært avholdt opp gjennom tidene. Fram til vår tid også som selskapslokale.

For eldre ungdom var festlokale på vestre side av Åby en arena.

Her sies det også at «Landsfaderen» Einar Gerhardsen drev appellmøte på 1950 – tallet-.

Mon tro om han da tok et oppgjør med situasjonen i landet 10- år tidligere Åby- Brekke ble jo under krigen et viktig punkt for den fremmede makt. Kommunehuset ble styrt.

Og i tillegg vil en finne tyske anlegg – bunkere - i fjellet nord på Åby, tett på E-18. Det er også skyttergrav ved Åbyelva.

Vi kan også opplyse om at det ved starten av vegen inntil Smedplassen er inngravert tall i fjell som tyder på at det har skjedd under krigen.

Bygningsmessig status på Åby i dag:

Selv om mange tjenester er lagt ned eller overflyttet har bygda i stor grad opprettholdt sin struktur. Gårder og hus er gjenkjennelig.

Riktignok er «handelshuset «til Carl Rougtvedt fjernet. Elva har heller ikke dybde slik at båter lengre er et dagligdags syn i elva.

I den senere tid har dert blitt oppført to større lager og gårdbygg. Eldre særskilte arkitektoniske bygninger er bevart. Også fellesfløtningens bygg på Bellevue står ennå.

Kommunens offentlige kyst-sti går nå gjennom området. Det er betydelig med ferdsel.

Oppsummering:

Oppdraget om å analysere Åby- Brekke til å være en egen historisk destinasjon kan avslutningsvis konkludere med at:

Åby- Brekke har alle kvaliteter som skal til for å være en egen historisk destinasjon.

Her er bygninger, konstruksjoner og veger som historiefortellere over flere 100 år. Byggenes funksjoner er unike .

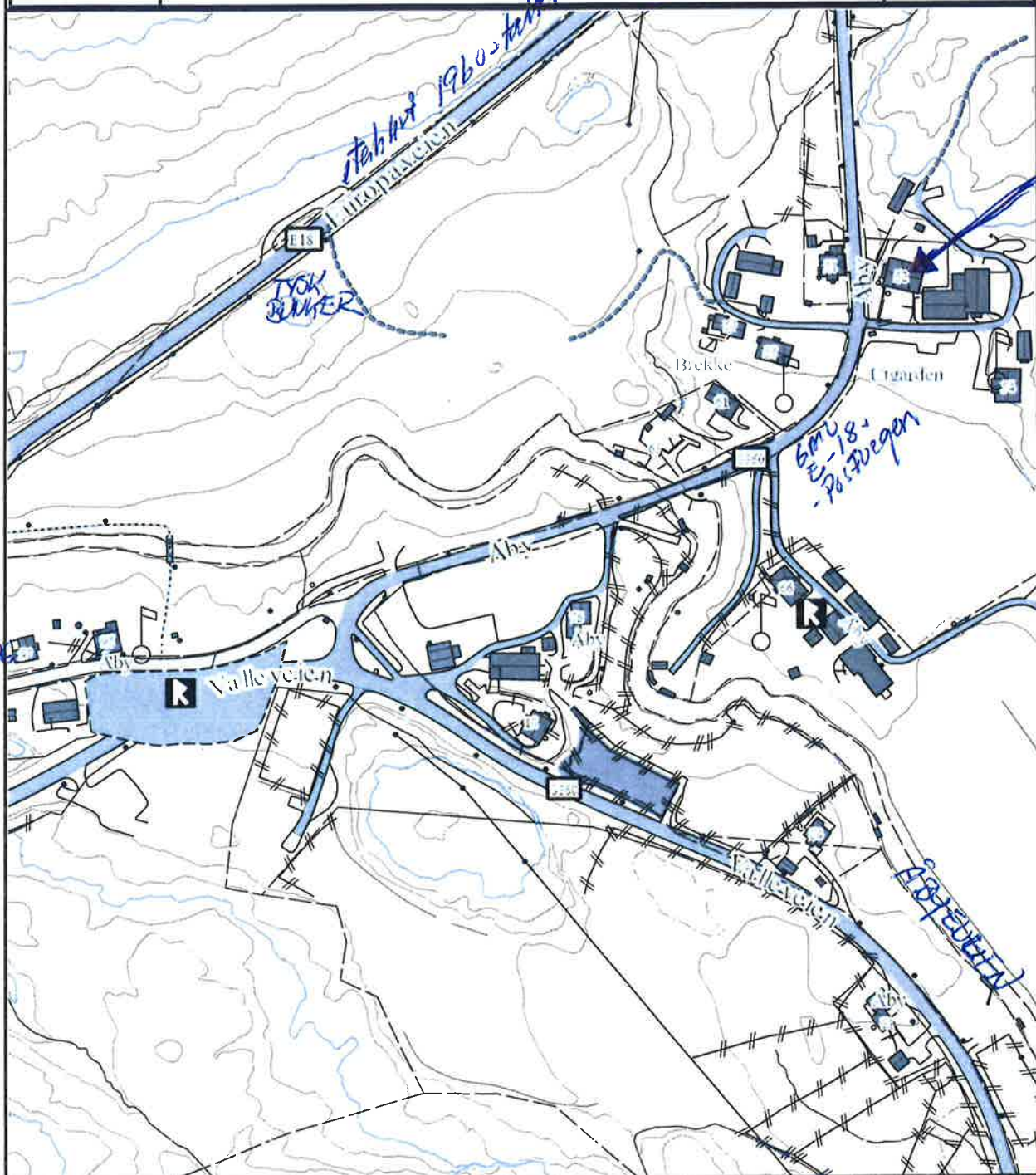
Kommunen bør innarbeide at «Åby-Brekke «blir et historisk – kulturelt opplevelsesområde .

Her kan det blant annet gjøres lokale turer med ulike temaer. Det være seg til kunnskap i skole, til allmen iakttagelse og forståelse, til kunnskap om vår nære fortid og de offentlige funksjoners framvekst og tilhold.

**Som næring og handelsted er område særs interessant.
Historier og hendelser derfra bør formidles.**

02.04.-2020

	Skriv inn tittel her					
	Eiendom:	Gnr: 0	Bnr: 0	Fnr: 0		Snr: 0
	Adresse:					
Hj.haver/Fester:						
BAMBLE KOMMUNE	Dato: 3/4-2020 Sign: <i>ÅBY BREKKE</i>				Målestokk 1:3000	

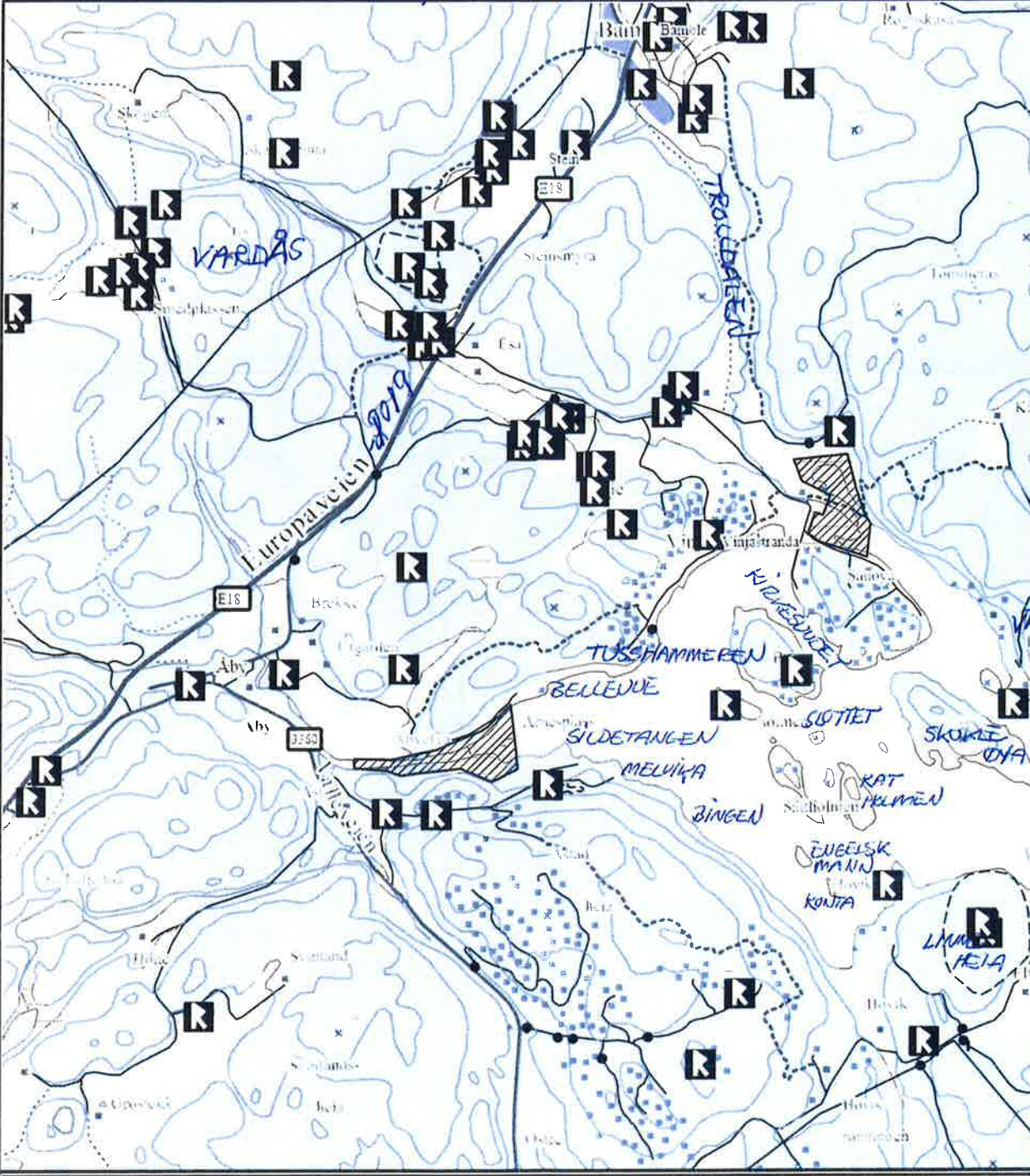

EST
ØRSAMLING
KALE

Det tas forbehold om at det kan forekomme feil på kartet, bla. gjelder dette eiendomsgrenser, ledninger/kabler, kummer m.m. som i forbindelse med prosjektering/anleggsarbeid må undersøkes nærmere.

10

	Skriv inn tittel her					
	Eiendom:	Gnr: 0	Bnr: 0	Fnr: 0		Snr: 0
		Adresse:				
Hj.haver/Fester:						
BAMBLE KOMMUNE	Dato: 3/4-2020 Sign: <i>OVERSIKTSKART ÅBY - ÅBYFJORDEN</i>				Målestokk 1:20000	

Det tas forbehold om at det kan forekomme feil på kartet, bla. gjelder dette eiendomsgrenser, ledninger/kabler, kummer m.m. som i forbindelse med prosjektering/anleggsarbeid må undersøkes nærmere.